

QASHQADARYO VILOYATINING IQTISODIY O'SISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK BAHOLASH

Xolbekov Shoxsuvor Ochilovich

Qarshi davlat texnika universiteti oliy matematika
kafedrasida katta o'qituvchisi
shoxsuvorxolbekov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot Qashqadaryo viloyatida iqtisodiy o'sish jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy makroiqtisodiy va hududiy omillarni ekonometrik jihatdan baholashga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi hudud iqtisodiy o'sishining shakllanishida investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, qishloq xo'jaligi, mehnat resurslari, aholi bandligi, asosiy kapitalga yo'naltirilgan mablag'lar hamda xizmatlar sohasi rivojlanishining rolini miqdoriy jihatdan aniqlashdan iborat. Tadqiqotda yalpi hududiy mahsulot iqtisodiy o'sishning natijaviy ko'rsatkichi sifatida shakllantirilib, unga ta'sir qiluvchi omillar tizimi asosida ko'p omilli ekonometrik model ishlab chiqiladi. Statistik ma'lumotlarning dinamik qatori asosida korrelyatsion-regression tahlil, parametrlarni baholash, modelning statistik ahamiyatini tekshirish va diagnostik mezonlardan foydalanish orqali omillarning ta'sir kuchi hamda yo'nalishi aniqlanadi. Olingan natijalar Qashqadaryo viloyatida iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlarini aniqlash, hududiy iqtisodiyotning ichki imkoniyatlarini baholash va iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy asoslash imkonini beradi. Tadqiqot yakunida investitsiya faolligini oshirish, ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalanish, mehnat resurslari unumdorligini yuksaltirish va yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan tarmoqlarni rivojlantirish orqali hududning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo viloyati, iqtisodiy o'sish, yalpi hududiy mahsulot, ekonometrik baholash, ko'p omilli regressiya, korrelyatsion tahlil, investitsiya, sanoat ishlab chiqarishi, mehnat resurslari, bandlik, qishloq xo'jaligi, xizmatlar sohasi, hududiy rivojlanish.

Abstract: This study focuses on the econometric assessment of the major macroeconomic and regional factors influencing economic growth in Kashkadarya Region. The main objective of the research is to quantitatively assess the role of investment, industrial production, agriculture, labor resources, employment, fixed capital investment, and the development of the service sector in determining regional economic growth. Gross regional product is used as the outcome indicator of economic growth, while a system of explanatory variables is constructed to develop a multivariate econometric model. Using time-series statistical data, correlation and regression analysis, parameter estimation, statistical significance tests, and diagnostic criteria are applied to determine the direction and magnitude of the effects of individual factors on regional economic dynamics. The findings make it possible to identify the key drivers of economic growth in Kashkadarya Region, assess the internal potential of the regional economy, and substantiate priority areas of economic policy. Based on the results, scientific and practical recommendations are developed to increase investment activity, improve the efficiency of production potential, enhance labor productivity, and promote sectors generating higher value added. The proposed approaches are aimed at strengthening the structural foundations of the regional economy and creating conditions for sustainable and balanced economic growth in Kashkadarya Region.

Keywords: Kashkadarya Region, economic growth, gross regional product, econometric assessment, multivariate regression, correlation analysis, investment, industrial production, labor resources, employment, agriculture, service sector, regional development.

Абстрактный: Настоящее исследование посвящено эконометрической оценке основных макроэкономических и региональных факторов, определяющих экономический рост Кашкадарьинской области. Основной целью исследования является количественная оценка влияния инвестиций, промышленного производства, сельского хозяйства, трудовых ресурсов, занятости населения, вложений в основной капитал и развития сферы услуг на формирование экономического роста региона. В качестве результативного показателя экономического роста рассматривается валовой региональный продукт, на основе которого формируется система факторных переменных и разрабатывается многофакторная эконометрическая модель. На основе динамических статистических данных посредством корреляционно-регрессионного анализа, оценки параметров модели, проверки их статистической значимости и применения диагностических критериев определяется направление и степень воздействия отдельных факторов на экономическую динамику региона. Полученные результаты позволяют выявить ключевые факторы экономического роста Кашкадарьинской области, оценить внутренний потенциал региональной экономики и сформировать научно обоснованные направления экономической политики. В заключительной части исследования предлагаются научно-практические рекомендации, направленные на повышение инвестиционной активности, эффективное использование производственного потенциала, рост производительности труда и развитие отраслей, формирующих высокую добавленную стоимость, что создает предпосылки для обеспечения устойчивого экономического роста региона.

Ключевые слова: Кашкадарьинская область, экономический рост, валовой региональный продукт, эконометрическая оценка, многофакторная регрессия, корреляционный анализ, инвестиции, промышленное производство, трудовые ресурсы, занятость, сельское хозяйство, сфера услуг, региональное развитие.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi kunda hududlarning barqaror va mutanosib iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash, mavjud ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalanish hamda iqtisodiy o'sishning ichki manbalarini aniqlash mintaqaviy iqtisodiyotning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mamlakat iqtisodiyotida hududlarning tutgan o'rni, ularning tabiiy-resurs, mehnat, investitsiya va ishlab chiqarish salohiyatidan foydalanish darajasi iqtisodiy o'sish sur'atlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli hududiy iqtisodiy o'sishni faqat umumiy statistik ko'rsatkichlar orqali tavsiflash bilan cheklanmasdan, unga ta'sir qiluvchi omillarning miqdoriy

ta'sirini aniqlash va ular o'rtasidagi bog'liqliklarni ekonometrik jihatdan baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonning hududiy iqtisodiy tarkibida Qashqadaryo viloyati alohida o'rin egallaydi. Viloyat tabiiy resurslar, energetika, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmatlar va mehnat resurslari jihatidan muhim salohiyatga ega. Ayniqsa, tabiiy gaz va boshqa mineral-xomashyo resurslari, yoqilg'i-energetika kompleksi, kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasining rivojlanishi viloyat iqtisodiy faoliyatining asosiy yo'nalishlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sishning yuqori va barqaror sur'atlarini ta'minlash masalasi ishlab chiqarish hajmini

o'shish bilangina emas, balki investitsiyalardan foydalanish samaradorligi, mehnat unumdorligi, iqtisodiyotning tarkibiy diversifikatsiyasi, yangi ish o'rinlarini yaratish va yuqori qo'shilgan qiymatli tarmoqlarni rivojlantirish bilan ham chambarchas bog'liq.

Hudud iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi omillar o'zaro mustaqil emas. Investitsiyalarning ko'payishi ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishiga, sanoat ishlab chiqarishining ortishi bandlik va daromadlarning oshishiga, xizmatlar sohasining rivojlanishi esa iqtisodiy faollikning diversifikatsiyalanishiga olib kelishi mumkin. Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish samaradorligining oshishi ham hududiy yalpi mahsulot shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan iqtisodiy o'sishga alohida omillarning ta'sirini oddiy taqqoslash asosida emas, balki ularning birgalikdagi ta'sirini hisobga oluvchi ekonometrik yondashuv asosida baholash ilmiy jihatdan muhimdir.

Ekonometrik modellashirish hududiy iqtisodiy jarayonlarning miqdoriy qonuniyatlarini aniqlash, natijaviy ko'rsatkich bilan unga ta'sir etuvchi omillar o'rtasidagi bog'liqlikni baholash va kelgusidagi o'zgarishlarni ilmiy asosda prognozlash imkonini beradi. Bunda yalpi hududiy mahsulotni natijaviy o'zgaruvchi sifatida olish va unga ta'sir qiluvchi investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, qishloq xo'jaligi mahsuloti, bandlik, asosiy kapitalga investitsiyalar hamda xizmatlar sohasi kabi ko'rsatkichlarni omil sifatida modelga kiritish hudud iqtisodiy o'sishining shakllanish mexanizmini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi, avvalo, Qashqadaryo viloyatida iqtisodiy o'sishning qaysi omillar hisobiga shakllanayotganini aniqlash, mazkur omillarning ta'sir darajasini miqdoriy baholash va hududiy iqtisodiy siyosatni dalillarga asoslangan holda takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi. Ayniqsa, resurslarga boy hududlarda iqtisodiy o'sishning xomashyo omiliga haddan tashqari bog'liqligini kamaytirish, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasini diversifikatsiya qilish hamda investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish uzoq muddatli rivojlanishning muhim shartlaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash, ular o'rtasidagi statistik va ekonometrik bog'liqliklarni baholash hamda hududiy iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy rivojlanish dinamikasini tahlil qilish; yalpi hududiy mahsulotning o'zgarish tendensiyalarini aniqlash; iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni tizimlashtirish; natijaviy va omil ko'rsatkichlari o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikni aniqlash; ko'p omilli ekonometrik modelni shakllantirish; model parametrlarining statistik ahamiyatini baholash; modelning adekvatligi va ishonchiligi tegishli diagnostik mezonlar orqali tekshirish; aniqlangan natijalar asosida hudud iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi Qashqadaryo viloyati iqtisodiy o'sishining shakllanishida ishtirok etuvchi omillarni yagona ekonometrik model doirasida baholash, ularning ta'sir kuchini miqdoriy jihatdan aniqlash va hududning iqtisodiy rivojlanish siyosatida ustuvor hisoblanishi mumkin bo'lgan yo'nalishlarni statistik dalillar asosida asoslash bilan ifodalanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, olingan ekonometrik natijalardan hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish, investitsiya siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasining rivojlanish imkoniyatlarini baholash hamda Qashqadaryo viloyatining o'rta va uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishini prognozlash jarayonlarida foydalanish mumkin.

Shunday qilib, Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni ekonometrik baholash nafaqat mavjud iqtisodiy holatni statistik jihatdan tavsiflash, balki iqtisodiy o'sishning asosiy determinantlarini aniqlash, ularning o'zaro ta'sirini baholash va hududiy siyosatni aniq dalillar asosida shakllantirish imkonini beradigan muhim ilmiy-amaliy yo'nalish hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Hududiy iqtisodiy o'sishning shakllanishi ko'plab omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan murakkab iqtisodiy jarayon hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda iqtisodiy o'sishni baholashda investitsiyalar, kapital, mehnat resurslari, texnologik rivojlanish, raqamlashtirish, sanoat ishlab chiqarishi va hududlararo iqtisodiy aloqalarning ta'siriga alohida e'tibor qaratilmoqda.

[1] Ikromov A.U., Mukhiddinova F.M., Tadjikhodjayeva E.R. tadqiqotida O'zbekiston hududlarida raqamlashtirish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik panel ekonometrik model asosida o'rganilgan.

Mualliflar 2017–2024-yillar bo'yicha 14 ta hududni qamrab olgan ma'lumotlardan foydalanib, kengaytirilgan Cobb–Douglas ishlab chiqarish funksiyasi, Pooled OLS, Fixed Effects va Random Effects modellari qo'llagan. Ushbu yondashuv hududiy iqtisodiy o'sishni faqat an'anaviy ishlab chiqarish omillari orqali emas, balki raqamli infratuzilma bilan bog'liq holda baholash imkonini berishi bilan ahamiyatlidir.

[2] Piribauer, P., Glocker, C. va Krisztin, T. tomonidan olib borilgan tadqiqotda Yevropa hududlaridagi iqtisodiy o'sishning makoniy bog'liqligi dinamik makoniy autoregressiv modellar yordamida baholangan. Tadqiqot natijalari hududlarning iqtisodiy rivojlanishida geografik yaqinlikdan tashqari, tarmoqlar tarkibi, ta'lim va boshqa iqtisodiy xususiyatlar ham hududlararo o'zaro ta'sirni shakllantirishini ko'rsatadi. Mazkur yondashuv hududiy iqtisodiy o'sishni tahlil qilishda fazoviy omillarni ham hisobga olish zarurligini asoslaydi.

[3] 2024-yilda e'lon qilingan zamonaviy tadqiqotlarda hududiy yalpi mahsulotni prognozlashda an'anaviy ekonometrik modellar bilan bir qatorda sun'iy intellekt va mashinali o'qitish usullaridan foydalanish imkoniyatlari ham kengayib bormoqda. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarda murakkab hududiy ma'lumotlar bilan ishlash, iqtisodiy o'sish dinamikasini prognozlash va transport infratuzilmasining hududiy iqtisodiyotga ta'sirini aniqlash masalalariga e'tibor qaratilgan.

[4] Qashqadaryo viloyati bo'yicha Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari hudud iqtisodiy o'sishining bir nechta muhim komponentlarini birgalikda kuzatish imkonini beradi. 2025-yilda viloyatda yalpi hududiy mahsulot 6,8 %, sanoat ishlab chiqarishi 7,2 %, qurilish ishlari 10,8 %, chakana savdo 8,6 %, bozor xizmatlari 13,6 %, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi esa 4,3 % ga o'sgan. Bu ko'rsatkichlar hudud iqtisodiy o'sishini ko'p omilli ekonometrik model orqali tadqiq etish uchun amaliy asos yaratadi.

[5] Qashqadaryo viloyatida asosiy kapitalga investitsiyalarning tarmoqlar kesimidagi dinamikasi ham iqtisodiy o'sish omillarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Milliy statistika qo'mitasining SIAT ma'lumotlarida 2010–2024-yillar uchun qishloq xo'jaligi, tog'-kon sanoati, ishlab chiqarish sanoati, elektr energiyasi, gaz va boshqa faoliyat turlari bo'yicha investitsiyalar dinamikasi keltirilgan. Masalan, 2024-yilda tog'-kon sanoatiga investitsiyalar 9 422,7 mlrd so'm, ishlab chiqarish sanoatiga 3 461,5 mlrd so'm, elektr, gaz va bug' ta'minotiga esa 13 157,3 mlrd so'mni tashkil etgan.

[6] Investitsiyalarning hududiy iqtisodiy o'sishdagi rolini chuqurroq o'rganish uchun choraklik ma'lumotlardan foydalanish ham muhim metodologik imkoniyat yaratadi. Qashqadaryo bo'yicha SIAT ma'lumotlarida 2019-yil IV choragidan 2026-yil II choragigacha asosiy kapitalga investitsiyalar iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha shakllantirilgan. Bunday yuqori chastotali ma'lumotlar mavsumiylikni hisobga oluvchi ekonometrik modellarni qo'llash va qisqa muddatli iqtisodiy o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

[7] Qashqadaryo viloyatida sanoat ishlab chiqarishining uzoq muddatli dinamikasi ham hudud iqtisodiy o'sishining muhim omillaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, viloyatda sanoat ishlab chiqarish hajmi 2016-yildagi 9 632,2 mlrd so'mdan 2024-yilda 39 116,8 mlrd so'mgacha oshgan. Mazkur tendensiya sanoat ishlab chiqarishining hududiy yalpi mahsulot shakllanishidagi rolini ekonometrik jihatdan tekshirish uchun asos bo'la oladi.

[8] Xorijiy investitsiyalarni hududiy iqtisodiy o'sishning potentsial drayverlari sifatida o'rganish ham zamonaviy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Qashqadaryo viloyati bo'yicha rasmiy SIAT ma'lumotlarida aholi jon boshiga asosiy kapitalga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2020–2025-yillar kesimida keltirilgan. Ushbu ko'rsatkich 2020-yildagi 1 298,6 ming so'mdan 2025-yilda 2 648,0 ming so'mgacha o'zgargan. Mazkur ma'lumotlar xorijiy investitsiyalarning hududiy iqtisodiy o'sishga ta'sirini alohida omil sifatida modelga kiritish imkoniyatini beradi.

[9] Zamonaviy hududiy iqtisodiy tadqiqotlarda iqtisodiy o'sishning faqat bitta omilga bog'liqligini baholashdan ko'ra, kapital, mehnat, ishlab chiqarish, raqamlashtirish va hududiy xususiyatlarni birlashtirgan ko'p omilli modellarni qo'llash tendensiyasi kuchaymoqda. O'zbekiston hududlari bo'yicha yangi panel tadqiqotlar ham ushbu yondashuvning amaliy ahamiyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Qashqadaryo viloyatining o'ziga xos resurs, sanoat va agrar tarkibini hisobga olgan holda, YAHMga ta'sir etuvchi omillarni aynan viloyat darajasida ekonometrik baholash masalasi alohida tadqiqotni talab qiladi. Bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy yo'nalishini belgilaydi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Tadqiqotda Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va ularning ta'sir darajasini baholash

uchun ekonometrik usullardan foydalanildi. Iqtisodiy o'sish natijaviy ko'rsatkich sifatida yalpi hududiy mahsulot (YHM) hajmi bilan ifodalandi. Mustaqil o'zgaruvchilar sifatida asosiy kapitalga investitsiyalar, sanoat ishlab chiqarishi, bandlik darajasi, qishloq xo'jaligi mahsuloti va aholi jon boshiga daromad ko'rsatkichlari tanlandi.

Tadqiqotda statistik tahlil, korrelyatsion-regression tahlil, eng kichik kvadratlar usuli (OLS), elastiklik koeffitsiyentlari hamda modelning statistik ahamiyatini baholash uchun R^2 , t- va F-mezonlari qo'llanildi. O'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlik darajasi korrelyatsiya koeffitsiyenti orqali aniqlanib, iqtisodiy o'sishga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omillar ekonometrik model asosida baholandi.

Tahlil natijalarining ishonchligini oshirish maqsadida modelda multikollinearlik, geteroskedastiklik va qoldiqlarning xususiyatlari ham tekshirildi. Hisob-kitoblari asosida Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sish dinamikasini baholashda yalpi hududiy mahsulot (YHM) hajmi asosiy natijaviy ko'rsatkich sifatida qabul qilindi. Hudud iqtisodiyotining shakllanishida sanoat, qishloq xo'jaligi, investitsiya, xizmatlar sohasi va mehnat resurslaridan foydalanish darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillarni faqat bitta yo'nalish doirasida emas, balki o'zaro bog'liq holda tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot doirasida iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi omillar sifatida asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar, sanoat mahsuloti hajmi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi, bandlik darajasi va aholi daromadlari tanlab olindi. Ushbu omillarning YHM bilan o'zaro bog'liqligi korrelyatsion tahlil orqali baholandi. Tahlil natijalari iqtisodiy faollikning ortishi bilan mazkur ko'rsatkichlarning aksariyati o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Ayniqsa, investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Investitsiya hajmining ortishi ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, yangi korxonalarini tashkil etish, infratuzilmani yaxshilash va texnologik yangilanish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Natijada hududda ishlab chiqarish hajmi va qo'shilgan qiymatning oshishi kuzatiladi. Shu jihatdan Qashqadaryo viloyatida investitsiyalarni faqat hajm jihatidan emas, balki ularning iqtisodiy samaradorligi va yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan tarmoqlarga yo'naltirilishi ham muhimdir.

Sanoat ishlab chiqarishi ham viloyat iqtisodiy o'sishining asosiy drayverlaridan biridir. Qashqadaryo iqtisodiyotida tabiiy resurslarga asoslangan tarmoqlarning salmoqli yuqori bo'lib, ularning rivojlanishi YHM shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, sanoat tarkibini diversifikatsiya qilish, tayyor mahsulot ishlab chiqarish ulushini oshirish va mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash hudud iqtisodiyotining barqarorligini kuchaytirishi mumkin.

Qishloq xo'jaligi omilining ta'siri ham alohida ahamiyatga ega. Viloyatda qishloq xo'jaligi nafaqat yalpi ishlab chiqarish hajmini shakllantiradi, balki aholining bandligi va daromadlari bilan ham bevosita bog'liq. Biroq qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqtisodiy o'sishga ta'sirini oshirish uchun suv resurslaridan samarali foydalanish, intensiv texnologiyalarni joriy etish, hosildorlikni oshirish hamda mahsulotlarni qayta ishlash zanjirlarini rivojlantirish zarur.

Bandlik ko'rsatkichining YHM bilan bog'liqligi esa hududdagi mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini ifodalaydi. Faqat bandlar sonining ko'payishi emas, balki mehnat unumdorligining oshishi iqtisodiy o'sish uchun muhimroq natijani ta'minlaydi. Shu sababli yangi ish o'rinlarini yaratish bilan bir qatorda, zamonaviy kasblarga tayyorlash, malaka oshirish va yuqori unumdor faoliyat turlarini rivojlantirish iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishi bo'lishi mumkin.

Aholi daromadlarining oshishi esa iqtisodiy o'sishga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, daromadlarning ortishi aholining iste'mol talabini kengaytiradi va xizmatlar hamda chakana savdo rivojiga turtki beradi. Ikkinchi tomondan, daromadlarning o'sishi jamg'arma va investitsiya imkoniyatlarini ham kengaytirishi mumkin. Natijada hududdagi ichki iqtisodiy faollik kuchayadi.

Ekonometrik model natijalarini baholashda regressiya koeffitsiyentlarining ishorasi va statistik ahamiyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Musbat koeffitsiyent tegishli omilning oshishi YHMning o'sishi bilan bog'liqligini, koeffitsiyentning mutlaq qiymati esa boshqa shartlar o'zgarmagan holda natijaviy ko'rsatkichning o'zgarish darajasini ifodalaydi. Bunda t-statistika va p-value yordamida alohida omillarning statistik ahamiyati aniqlanadi. F-statistika esa tanlangan omillarning birgalikdagi ta'siri statistik jihatdan asoslanganligini tekshirish imkonini beradi.

Modelning R^2 ko'rsatkichi yuqori bo'lsa, YHMdagi o'zgarishlarning katta qismi modelga kiritilgan omillar yordamida tushuntirilayotganini bildiradi. Biroq faqat R^2 qiymatining yuqoriligi modelning to'liq ishonchligini anglatmaydi. Shu sababli qoldiqlar tahlili, multikollinearlik va geteroskedastiklik kabi diagnostik testlardan foydalanish ham muhim hisoblanadi.

Tahlil natijalarini umumlashtirgan holda, Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishi ko'p omilli xarakterga ega ekanligi ko'rinadi. Investitsiya va sanoat ishlab chiqarishining kengayishi ishlab chiqarish salohiyatini oshirsa, qishloq xo'jaligi, bandlik va aholi daromadlarining o'sishi hududdagi ichki iqtisodiy faollikni kuchaytiradi. Shu bois viloyat iqtisodiy o'sishining barqarorligini ta'minlashda investitsiyalarni samarali taqsimlash, sanoatni diversifikatsiya qilish, qishloq xo'jaligida unumdorlikni oshirish, inson kapitalini rivojlantirish va yuqori qo'shilgan qiymatli faoliyat turlarini kengaytirish o'zaro uyg'un holda olib borilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

O'tkazilgan tadqiqot natijalari Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy o'sishi ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatadi. Hududning iqtisodiy rivojlanish sur'atlari investitsion faollik, sanoat ishlab chiqarishi, qishloq xo'jaligi, bandlik, aholi daromadlari hamda ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligi bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli viloyat iqtisodiy o'sishini ta'minlashda alohida bir tarmoq yoki ko'rsatkichga tayanishdan ko'ra, o'zaro bog'langan iqtisodiy omillarni kompleks boshqarish muhim hisoblanadi.

Tadqiqotning asosiy xulosalaridan biri shundan iboratki, investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Biroq investitsiya hajmining o'sishi o'z-o'zidan yuqori iqtisodiy samaradorlikni kafolatlamaydi. Investitsiyalarning texnologik yangilanish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, mehnat unumdorligini oshirish va yuqori qo'shilgan qiymat shakllantiruvchi loyihalarga yo'naltirilishi muhimdir. Shu nuqtayi nazardan, investitsiya siyosatida miqdoriy ko'rsatkichlardan tashqari natijadorlik indikatorlaridan foydalanish zarur.

Sanoatning rivojlanishi ham Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy salohiyatini oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Hududda mavjud tabiiy va ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish asosida xomashyo yetkazib berishga yo'naltirilgan modeldan chuqur qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarishga asoslangan modelga bosqichma-bosqich o'tish iqtisodiy samaradorlikni oshirishi mumkin. Bunda kichik va o'rta biznesni sanoat kooperatsiyasiga jalb qilish, mahalliyashtirish darajasini oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Qishloq xo'jaligi bo'yicha esa ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan bir qatorda resurslardan foydalanish samaradorligini yaxshilashga ustuvor ahamiyat berish lozim. Xususan, suvni tejovchi texnologiyalar, zamonaviy agrotexnologiyalar, yuqori hosildor navlar va raqamli monitoring vositalaridan foydalanish qishloq xo'jaligining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi. Yetishtirilgan mahsulotlarni saqlash, saralash, qayta ishlash va eksportga tayyorlash infratuzilmasining rivojlanishi esa hududda qo'shilgan qiymat zanjirini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqadigan yana bir muhim xulosa — bandlikni iqtisodiy o'sish bilan bog'lashda mehnat unumdorligiga alohida e'tibor qaratish zarur. Yangi ish o'rinlari sonini oshirish bilan bir qatorda, yuqori malakali va yuqori unumdor ish o'rinlarini yaratish, kasbiy ta'limni mehnat bozori talablariga moslashtirish hamda raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish hudud iqtisodiyotining uzoq muddatli o'sishiga xizmat qiladi.

Amaliy takliflar

Birinchidan, Qashqadaryo viloyatida investitsiya loyihalarini tanlash va baholashning natijadorlikka asoslangan ekonometrik monitoring tizimini joriy etish taklif etiladi. Har bir yirik loyiha bo'yicha investitsiya hajmi bilan bir qatorda yaratilgan ish o'rinlari, qo'shilgan qiymat, eksport hajmi, mehnat unumdorligi va budjetga tushum kabi ko'rsatkichlar muntazam baholab borilishi lozim.

Ikkinchidan, hududning iqtisodiy o'sishini prognozlashda ko'p omilli ekonometrik modellardan muntazam foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda YHM natijaviy o'zgaruvchi sifatida olinib, investitsiyalar, sanoat, qishloq xo'jaligi, bandlik, xizmatlar sohasi va aholi daromadlari kabi omillarning ta'siri muntazam qayta baholanib borilishi mumkin.

Uchinchidan, viloyat sanoat siyosatida tabiiy resurslardan foydalanish bilan bir qatorda yuqori qo'shilgan qiymatga ega ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirishga ustuvorlik berish zarur. Mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash, sanoat kooperatsiyasi va mahalliy lashtirish dasturlarini kengaytirish orqali iqtisodiy multiplikativ samarani oshirish mumkin.

To'rtinchidan, qishloq xo'jaligida "ko'proq ishlab chiqarish" tamoyilidan "kamroq resurs bilan yuqori iqtisodiy natija olish" tamoyiliga o'tish taklif etiladi. Buning uchun suv va energiya tejankor texnologiyalarni keng joriy etish, agroklastarlar faoliyatini rivojlantirish hamda qayta ishlash korxonalari bilan ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirish zarur.

Beshinchidan, Qashqadaryo viloyatida iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirish maqsadida xizmatlar sohasi, raqamli

iqtisodiyot, logistika, turizm va innovatsion tadbirkorlik yo'nalishlarini rivojlantirish lozim. Bu hudud iqtisodiyotining faqat an'anaviy tarmoqlarga bog'liqligini kamaytirishga xizmat qiladi.

Oldinchidan, tuman va shaharlar kesimida iqtisodiy o'sish omillarining ta'siri bir xil bo'lmasligi sababli hududiy siyosatni differensial yondashuv asosida shakllantirish maqsadga muvofiq. Har bir hududning investitsion, mehnat, ishlab chiqarish va tabiiy resurs salohiyatidan kelib chiqib alohida rivojlanish indikatorlari belgilanishi kerak.

Yettinchidan, iqtisodiy o'sish monitoringini takomillashtirish uchun viloyat darajasida "Hududiy iqtisodiy o'sish paneli"ni shakllantirish taklif etiladi. Unda YHM, investitsiya, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmatlar, bandlik, mehnat unumdorligi, eksport va aholi daromadlari kabi asosiy ko'rsatkichlar yagona raqamli platformada jamlanib, ularning dinamikasi va o'zaro bog'liqligi real vaqtga yaqin rejimda kuzatib borilishi mumkin.

Umuman olganda, Qashqadaryo viloyatining barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash investitsiya hajmini oshirishning o'zi bilan emas, balki investitsiyalarning samaradorligini oshirish, sanoatni diversifikatsiya qilish, qishloq xo'jaligida resurs unumdorligini yuksaltirish, inson kapitalini rivojlantirish va hududiy iqtisodiy boshqaruvni ma'lumotlarga asoslangan tizimga o'tkazish bilan bog'liq. Taklif etilgan mexanizmlarning kompleks ravishda amalga oshirilishi viloyatning ishlab chiqarish salohiyatidan samaraliroq foydalanish, iqtisodiy faollikni kengaytirish va uzoq muddatli rivojlanish uchun barqaror asos yaratishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Literatury/ References):

- Ikromov A.U., Mukhiddinova F.M., Tadjikhodjayeva E.R. Digitalization and Regional Economic Growth in Uzbekistan: Panel Econometric Analysis in the Context of Strategy-2030. Acta Education, 2025, Vol. 2, No. 2, pp. 4–28. DOI: 10.61587/ActaEducation-2025-3-00001.
- Piribauer P., Glocker C., Krisztin T. Beyond distance: The spatial relationships of European regional economic growth. Journal of Economic Dynamics and Control, 2023, Vol. 155, Article 104735. DOI: 10.1016/j.jedc.2023.104735.
- Evaluating the role of AI and empirical models for predicting regional economic growth and transportation dynamics: An application of advanced AI approaches. International Journal of Transportation Science and Technology, 2024. DOI: 10.1016/j.ijtst.2024.08.007.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Hududlar statistikasi: Qashqadaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy holati raqamlarda. 20.02.2026.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (Qashqadaryo viloyati, yillik). SIAT ma'lumotlar bazasi.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (Qashqadaryo viloyati, choraklik). SIAT. Ma'lumotlar yangilangan: 25.07.2026.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Qashqadaryo viloyatida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha sanoat ishlab chiqarish hajmi. SIAT. Ma'lumotlar yangilangan: 20.06.2026.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan asosiy kapitalga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi. SIAT. Ma'lumotlar yangilangan: 06.08.2026.
- O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Volume of investments in fixed assets by type of economic activity (Kashkadarya region). SIAT, 2025–2026-yillardagi yangilangan statistik ma'lumotlar.